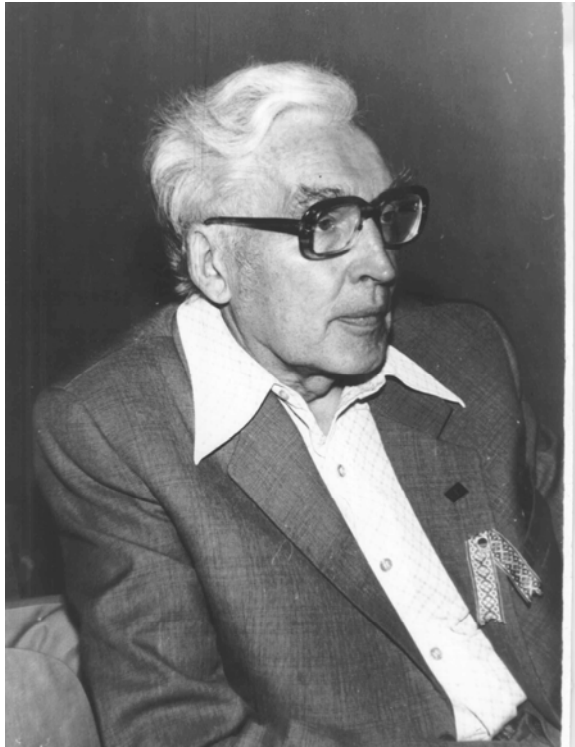

Profesorius Henrikas Jonaitis: mokslininkas, mokytojas, didis žmogus... (100-jų gimimo metinių paminėjimui)

Malonu gyvenime sutinkti žmonių, kurie palieka neišdildomą įspūdį. Tai mokytojai, žymūs mokslininkai, aktyvūs visuomenės veikėjai, mokslo populiarintojai. Tačiau yra atvejų, kai šios savybės sutelktos viename asmenyje. Prie tokių žmonių reikia priskirti profesorių Henriką Jonaitį. Tai buvo žmogus, pasižymėjęs ypatingu darbštumu, neeiliniais gabumais, geraširdiškumu, dorumu. Šįmet, minint profesoriaus 100 metų jubiliejų, malonu prisiminti tokį šviesų ir kilnų žmogų.

H. Jonaitis gimė 1913 m. liepos 5 d. Vilniuje (oficialiuose dokumentuose – Rusijoje), tarnautojo šeimoje. Tėvas mirė 1916 m., kai Henrikui sukako vos 3 metukai, ir su motina persikėlė gyventi į Kauną. 1929 m. jis baigė Kauno "Aušros" berniukų gimnazijos 4 klases, o 1934 m. baigė Aukštesniąją komercijos mokyklą ir įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą Kaune, Gamtos ir matematikos

fakultetą, kurį baigė 1941 metais. Po karo Vytauto Didžiojo universiteto diplomą nebuvo pripažintas, ir H. Jonaitis studijavo Vilniaus universitete, Fizikos ir matematikos fakultete. Studijas baigė 1948 metais. Tuo pačiu laiku jis neakivaizdiniu būdu studijavo Vilniaus pedagoginiame institute, Gamtos fakultete, ir 1949 m. gavo geografijos specialybės mokytojo diplomą.

1950 m. H. Jonaičiui buvo suteikta galimybė studijuoti vienų metų aspirantūroje tuometiniame Leningrade pas žymų fiziką profesorių V. Čulanovskį. 1954 m. sėkmingai apgynus disertaciją, H. Jonaičiui buvo suteiktas fizikos ir matematikos mokslų kandidato (dabar – daktaro) mokslinis laipsnis. Kitais, 1955 m., jam suteiktas docento pedagoginis mokslinis vardas.

Studijuodamas Vytauto Didžiojo universitete jis dirbo raidžių rinkėju spaustuvėje, vėliau mokytoju, mokyklos inspektoriumi, direktoriumi. Nuo 1944 m. dirbo Vilniaus universiteto Fizikos ir matematikos fakulteto Bendrosios fizikos katedros asistentu, paskui vyresnioju dėstytoju, docentu. Nuo 1960 m. iki 1976 m. buvo Bendrosios fizikos ir spektroskopijos katedros vedėjas (*Išsamiau – „Pagrindinės Henriko JONAIČIO gyvenimo ir veiklos datos“*).

Kalbant apie H. Jonaičio mokslinę veiklą, reikia pradėti nuo jo diplominio darbo „*Elektrinės paladžio varžos kitimo priklausomybė nuo okliuduoto vandenilio*“ (darbo vadovas prof. P. Brazdžiūnas). Darbe buvo mėginta pakartoti mokslinėje literatūroje skelbtus duomenis, iki tol laikytus etalonu, tyrinėjant Pd varžos priklausomybę nuo H₂ okliuzijos. H. Jonaitis nustatė, kad, leidžiant per elementą elektros srovę, sistemos Pt-Pt ir Pd-Pt poliarizuoja ir atsirandanti poliarizacijos srovė gali keisti potencialų skirtumą tarp elektrodų ir kartu matavimo duomenis. Šio potencialų skirtumo dydis priklauso nuo to, ar Pd yra anodas ar katodas. Ši išvada buvo nauja, nes iki tol manyta, kad potencialų skirtumas tarp elektrodų nekinta. Beje, tų laikų diplominiai darbai buvo įvairaus lygio ir sudėtingumo. Kai kurie paviršutiniški, aprašomojo pobūdžio, kiti, pavyzdžiui, H. Jonaičio, net įnešė kai ką naujo į fizikos mokslą.

H. Jonaičio mokslų kandidato disertacijos, kurią jis apgynė Vilniaus universitete tema „*Alfa ir beta-karotinu mišinio kiekybinės analizės spektrofotometriniu metodu klausimu*“ (domu pažymėti, kad disertacija (271 p.) parašyta sklandžia lietuvių kalba ir joje yra tik trumpa santrauka (6 p.) rusų

kalba. H.Jonaičio moksliniais darbais prasidėjo nauja Lietuvoje tyrimų šaka – eksperimentinė molekulių spektrometrija. Šeštojo dešimtmečio pradžioje Fizikos fakultete buvo pradėti sistemingi molekulinės spektroskopijos eksperimentiniai tyrimai. H.Jonaitis parengė metodiką užsiklojusiems spektrams analizuoti ir išnagrino karotinių spektrus. Jam tiesiogiai vadovaujant buvo tiriami organinių junginių (vitaminų, karotinių ir kitų biologiškai aktyvių medžiagų, svarbių medicininei praktikai) spektrai. A.Kazlauskienė išaiškino tirpiklio įtaką vitamino A spektrui, B.Kriščiūnienė – vitaminų B₁ ir C spektrų temperatūrinės priklausomybės, be to, pagal spektrus jis nustatė molekulių sąveikos ypatumus. Septintąjį dešimtmetį H.Jonaičio aspirantai pradėjo tirti elektroninius ir vibracinius molekulių spektrus. V.Šalna išanalizavo benzodioksano–1,4 tirpalų Ramano sklaidos spektrus ir pagal juos išanalizavo tarpmolekulinę sąveiką, V.Urba – tų pačių tirpalų elektroninius ir vibracinius spektrus, P.Misiūnas – tirpalų CH ryšių virpesių priklausomybę nuo temperatūros. Tuo pačiu laiku, H.Jonaičiui vadovaujant, tarpmolekulinės sąveikos pradėtos tirti branduolinio magnetinio rezonanso metodu (BMR), 1964 m. Fizikos fakultete pradėjo veikti didelės skiriamosios gebos spektrometras, kuriuo galima dentams.

Dirbdamas universitete H.Jonaitis skaitė bendrosios fizikos kursus fizikams, chemikams, medicams ir kitų specialybių studentams. Be to, jis dėstė spektroskopijos specialiuosius kursus fizikams, skaitė fizikos dėstymo metodiką, vadovavo laboratoriniams, kursiniams, diplominiams darbams. Jis buvo 11 aspirantų kandidatinių disertacijų vadovas (*Žr. „Henrikas Jonaitis – fizikos-matematikos mokslų kandidato (daktaro – po nostrifikacijos) disertacijų vadovas“*).

H.Jonaitis daug dėmesio skyrė tarpmolekulinei sąveikai tyrinėti. Tai ir temperatūros, tirpiklių, ir pakaitų įtaka organinių molekulių elektroniniams bei vibraciniams spektrams. Su bendraautorais paskelbė daugiau kaip 80 mokslinių straipsnių molekulinės spektroskopijos klausimais ir 20 metodinių straipsnių, parengė ir išleido 12 metodinių leidinių. Daug straipsnių profesorius parašė enciklopedijoms.

H.Jonaitis buvo parašęs disertaciją mokslų daktaro (habilituoto daktaro) laipsniui gauti, tačiau jos apginti jam nepavyko. Taip atsitiko dėl to, kad pokario laikais disertacijos apimtis nebuvo ribota, t.y. puslapių skaičius galėjo būti bet koks. Jo disertacijos rankraštis buvo apie 1200 puslapių. H.Jonaičio disertacija nebuvo didžiausia. Neretai daktaro disertacijos sverdavo 5–8 kilogramus! Bet, kol H.Jonaitis rengė dokumentus gynimui, buvo paskelbtas TSRS Aukščiausiosios atestacinės komisijos nutarimas, ribojantis disertacijų puslapių skaičių iki 300 p. teksto (be grafikų ir nuotraukų). Iš 1200 puslapų padaryti 300 puslapių jam buvo neįmanoma, o svarbiausia, jis manė, kad to daryti neverta. Jis galvojo išleisti monografiją, tačiau nepasisėkė. Jis visuomet buvo apkrautas visuomeniniais ir kitais darbais.

Nuo 1980 m. H.Jonaičio darbas nukrypo į fizikos istoriją. Šiais klausimais jis paskelbė straipsnių ir kartu su kitais bendraautorais išleido fizikos istorijos pirmąjį tomą. Per savo ilgą darbą universitete jis dalyvavo 55 mokslinėse konferencijose. Daug rašė mokymo klausimais, paskelbė per 40 publicistinių straipsnių, visada sutikdavo paskaityti populiarias paskaitas visuomenei, ypač jaunimui. 1951–1986 m. buvo Lietuvos „Žinijos“ draugijos Fizikos, matematikos ir astronomijos sekcijos biuro, mokslinės-metodinės tarybos pirmininkas; 1959–1977 m. – Lietuvos „Žinijos“ draugijos revizijos komisijos sekretorius. 1957–1980 m. buvo Šiaulių mokytojų instituto (vėliau – Pedagoginis institutas, dabar – Šiaulių universitetas) valstybinių egzaminų komisijos pirmininkas; 1957–1972 m. – žurnalo „Jaunimo gretos“ kolegijos narys. Ilgą laiką jis buvo Vilniaus universiteto profsąjungos komiteto narys ir net pirmininkas. Jis niekada nesakydavo: „aš šito darbo nedirbsiu“.

Už mokslinę, pedagoginę veiklą ir mokslo populiarinimą H.Jonaitis buvo apdovanotas padėkos ir garbės raštais, medaliais. 1987 m. už didelius pedagoginius nuopelnus jam buvo suteiktas profesoriaus vardas.

Prof. H.Jonaitis su džiaugsmu sutiko Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą ir jo gerbiamos ir mylimos skautų organizacijos atkūrimą, kurios narys prieškarį jis buvo. Tačiau prof. H.Jonaitį paskutiniaisiais gyvenimo metais lydėjo nesėkmės ir nelaimės. 1990 m. mirė jo žmona. 1993 m. kilo nuosavo namo gaisras, sudegė asmeniniai dokumentai, namų turtas.

Prof. H.Jonaitis buvo aukštų moralinių principų žmogus, tikras inteligentas. Negalima nepaminti jo drąsos ir didvyriškumo karo ir vokiečių okupacijos metu. Tuo laiku jis gyveno Vilniuje ir dirbo I gimnazijos mokytoju. Rizikuodamas gyvybe, jis nešdavo savo mokiniams, patekusiems į Vilniaus getą, maisto, rūbų. Jis buvo vienas iš tų, kurie išsaugojo M.Rolnikaitės dienoraštį ir taip prisidėjo prie knygos „*Aš turiu pasakyti*“ išleidimo. Ši knyga išversta į daugelį kalbų. 1980 m. jis buvo apdovanotas Izraelio *Yad Vašem* medaliu „Pasaulio teisuolis“ ir jo garbei Jeruzalėje pasodintas medelis. Be to, jo vardas iškaltas ten pat paminklinėje lentoje.

Prof. H.Jonaitis buvo nepaprastai nuoširdus, visuomet pasirengęs padėti kitiems, didelis Lietuvos patriotas. Jis visą savo gyvenimą paskyrė mokslui, jaunosios kartos auklėjimui, žinių sklaidai.

Mirė Henrikas Jonaitis 1993 m. spalio 16 d. Vilniuje, palaidotas Saulės kapinėse.

Parengė prof. habil. dr. Liudvikas Kimtys

Pagrindinės Henriko JONAIČIO gyvenimo ir veiklos datos*

1913-07-15	Gimė Vilniuje, tarnautojo šeimoje.
1916	Mirė tėvas. Su motina persikėlė gyventi į Kauną.
1929	Baigė Kauno „Aušros“ gimnazijos 4 klases.
1930	Pradėjo dirbti M. Kuktos spaustuvėje raidžių rinkėjo mokiniu-praktikantu. Spaustuvėje dirbo 9 metus.
1931-1934	Mokėsi Kauno vakarinėje „Pavasario“ aukštesniojoje komercijos mokykloje.
1934	Įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Fizikos skyrių.
1940-11-04	Paskiriamas Vilniaus 1-sios vidurinės mokyklos jaunesnioju mokytoju laisvai samdomo teisėmis.
1942-06-14	Baigė Vilniaus universitetą.
1944-09-15	Priimamas į Vilniaus universiteto Fizikos-matematikos fakultetą asistentu.
1944-09-16	Paskiriamas Vilniaus 1-sios gimnazijos inspektoriumi. Tų pačių metų pabaigoje tapo šios gimnazijos direktoriumi.
1946-09-14	Paskiriamas Vilniaus universiteto Bendrosios fizikos katedros vyresnioju dėstytoju.
1948	Gavo Vilniaus universiteto baigimo diplomą, suteikiantį fiziko kvalifikaciją.
1948	Baigė Marksizmo-leninizmo vakarinio universiteto filosofijos fakultetą.
1948-08-31	Priimamas tikroju nariu į LTSR Politinių ir mokslinių žinių skleidimo draugiją.
1949-02-09	Paskirimas Darbininkų-valstiečių parengiamųjų kursų direktoriaus padėjėju.
1949	Baigė Vilniaus pedagoginio instituto geografijos specialybės studijas.
1950-01-15	Leningrado universiteto vienerių metų aspirantas.
1951-11-01	Paskiriamas Vilniaus pedagoginio instituto Teorinės fizikos katedros vyresnioju dėstytoju (0,5 etato).
1954-10-19	Vilniaus vaalstybiniame universitete apgynė mokslų kandidato disertaciją.
1951-1972	Žurnalo „Jaunimo gretos“ redakcinės kolegijos narys.
1951-1986	Lietuvos TSR „Žinijos“ draugijos Fizikos, matematikos ir astronomijos sekcijos biuro mokslinės-metodinės tarybos pirmininkas.
1958-10-15	Suteikiamas docento mokslinis vardas.
1959-1977	Lietuvos TSR „Žinijos“ draugijos valdybos Revizijos komisijos sekretorius.
1960-1976	Vilniaus universiteto Bendrosios fizikos ir spektroskopijos katedros vedėjas.
1960-12-16	Paskirimas Lietuvos TSR Ministrų tarybos Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komiteto mokslinės metodinės tarybos Fizikos-matematikos sekcijos nariu, vėliau – pirmininko pavaduotoju.
1962	Paskiriamas LTSR Mokslų Akademijos koordinacinės tarybos problemos „Atomų ir molekulių spektroskopija“ pirmininko pavaduotoju ir komisijos eksperimentams darbams koordinuoti pirmininku.

1962	Išrenkamas Lietuvos TSR Fizikų draugijos pirmininko pavaduotoju.
1963-10-14	Paskiriamas Lietuvos TSR Švietimo ministerijos Mokyklų valdybos visuomeniniu inspektoriumi.
1967-06-16	Lietuvos TSR Švietimo ir mokslo ministro įsakymu tvirtinamas Fizikos metodinės komisijos prie Lietuvos TSR Mokyklų mokslinio tyrimo instituto nariu.
1969-06-09	Lietuvos TSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministro įsakymu skiriamas Respublikinės liaudies universitetų rėmimo tarybos nariu.
1970-06-08	Paskiriamas Lietuvos TSR Ministrų tarybos nutarimu Nr. 221 „Dėl priemonių matematikos ir fizikos mokytojų rengimui ir šių dalykų dėstymui gerinti, koordinuoti ir kontroliuoti“ Tarybos pirmininko pavaduotoju.
1971-05-26	Paskiriamas Lietuvos TSR Švietimo ministerijos Fizikos ir astronomijos mokymo programoms, vadovėliams, mokymo priemonėms bei kitai metodinei medžiagai svarstyti, pedagogikos mokslų pasiekimų bei pirmūnų patyrimo rekomendacijoms ruošti komisijos nariu.
1971-07-02	LKP CK ir LTSR Ministrų Tarybos nutarimu skiriamas „Lietuviškos tarybinės enciklopedijos“ moksliniu konsultantu spektroskopijos, rentgeno spindulių, šviesos spinduliavimo klausimais.
1971-12-09	Komandiruojamas į VDR Greifswaldo Ernsto Morico Arndto universitetą skaityti paskaitų.
1974-12-11	Paskiriamas Lietuvos TSR Mokslų Akademijos probleminės tarybos „Kvantinė radiofizika ir radiospektroskopija“ nariu.
1974-12-31	Paskiriamas Lietuvos Švietimo ministerijos Mokslinės metodinės tarybos Fizikos ir astronomijos mokymo komisijos nariu.
1975-04-23	Išrenkamas Gamtos ir visuomenės mokslų koordinavimo tarybos prie LTSR Mokslų Akademijos nariu.
1975-04-23	Paskiriamas LTSR Mokslų Akademijos koordinacinės tarybos „Atomų ir molekulių spektroskopija“ pirmininku.
1975-1987	Lietuvos TSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos Mokslinės-metodinės tarybos Fizikos sekcijos pirmininko pavaduotojas.
1976	Išrenkamas Lietuvos TSR pedagogikos mokslų koordinavimo tarybos fizikos problemoms komisijos nariu.
1977-1987	Lietuvos TSR „Žinijos“ draugijos valdybos narys.
1979-09-19	Apdovanojamas „Darbo veterano“ medaliu.
1980-04-23	Paskiriamas Lietuvos TSR Mokslų Akademijos koordinacinės tarybos „Atomų ir molekulių spektroskopija“ pirmininko pavaduotoju ir Eksperimentinės bei atikomios spektroskopijos sekcijos nariu.
1980-11-25	Apdovanojamas Izraelio teisingumo nustatymo komisijos Garbės medaliu „Teisingas tarp tautų“.
1980	Išrenkamas Lietuvos TSR Pedagogų draugijos Vilniaus valstybinio universiteto skyriaus pirmininku.
1986-12-17	Patvirtinamas Respublikinės gamtos ir visuomenės mokslų koordinavimo probleminės tarybos „Optika ir spektroskopija“ nariu bei Eksperimentinės ir taikomosios spektroskopijos sekcijos nariu.
1987-09-01	Suteiktas Vilniaus universiteto Bendrosios fizikos ir spektroskopijos katedros profesoriaus vardas.
1988-06	Paskirta personalinė pensija.
1993-10-16	Mirė Vilniuje, palaidotas Saulės kapinėse.

* - Parengta pagal:

Henrikas Jonaitis. Bibliografinė rodyklė (Sudarė Z.M. Petraukienė). Vilnius, VVU-leidykla, 1988, 44 p.

**Henrikas Jonaitis – fizikos-matematikos mokslų kandidato
(daktaro – po nostrifikacijos) disertacijų vadovas:**

1. A. Kazlauskienė - „Tirpiklio ir temperatūros įtaka karotino ir vitamino A elektroniniams spektrams”, 1964.
2. B. Kriščiūnienė - „Vitaminų B₁, B₂, B₆, C ir rutino tarp molekulių sąveikų spektroskopinis tyrimas”, 1965.
3. S. Vaičiūnas – „Tirpiklio ir oksidacijos įtaka beta-karotino elektroniniams ir vibraciniams spektrams”, 1967.
4. V. Šalna - „Eksperimentinis benzodioksano-1,4 ir jo darinių tarp molekulių sąveikų tyrimas virpesinės spektroskopijos metodu”, 1969.
5. L. Kimtys - „Cikloheksenkarboninės rūgšties molekulių asociacijos tyrimai PMR spektroskopijos metodu”, 1971.
6. V. Urba – „Benzodioksano-1,4 ir jo darinių elektroninės ir vibroninės struktūros spektrinis tyrimas”, 1972.
7. J. Kaulakys – „Tirpiklio ir temperatūros įtakos riboflavino elektroninio spektro charakteristikoms tyrimas”, 1972.
8. G. Misiūnas – „Tirpiklio ir temperatūros įtakos benzodioksano-1,4 PMR spektrams tyrimas”, 1972.
9. P. Misiūnas – „Temperatūros įtakos benzodioksano-1,4 ir 5-oksibenzodioksano-1,4 IR spektrams tyrimas”, 1972.
10. P. Mikulskis – „Molekulių, turinčių OH grupę, asociacijos tyrimas PMR metodu”, 1974.
11. I. Dundulytė - „Fizikos raida Lietuvoje 1920–1940 m.“. 1978.

Prof. H. Joanaitis prie Teisingumo sienos Jeruzalėje (jo garbei skirtoje lentoje yra įrašas: PROF. HENRIKAS JONAITIS < LITHUANIA (USSR), 1980).

(Pasaulio tautų teisuolio vardus, apdovanoja medaliu ir jų garbei Izraelyje esančioje Teisuolių alėjoje (nuo 1962 m.) pasodina medį. Pasaulio tautų teisuoliams taip pat suteikiama privilegija ant Teisingumo sienos „Yad Vašemo“ Teisingumo sode Jeruzalėje iškalti savo vardą).

Pasaulio teisuolio medalis

Paskutinė prof. H. Jonaičio nuotrauka su Bendrosios fizikos ir spektroskopijos katedros darbuotojais 1993 m. rugsėjo mėn. (iš kairės į dešinę):
 pirmojoje eilėje – E. Žurauskienė, A. Kazlauskienė, H. Jonaitis, B. Kriščiūnienė, L. Kimtys;
 antrojoje eilėje – S. Giriūnas, G.A. Misiūnas, L.M. Balevičius, L. Valkūnas, M. Strumskis, V. Šalna, V. Urba;
 trečiojoje eilėje – V. Aleksa, V. Šablinskas, F. Kuliešius, V. Balevičius, A. Maršalka, A. Gruodis.
(Nuotrauka V. Naujiko)

Jonaičių šeimos kapas Vilniaus Saulės kapinės